

เพลง ลูกทุ่ง

บทกวีแห่งชนบท

จินตนา ดำรงค์เลิศ

“เข้าตรู่หมูนกการ้อง
แ่ววเสียงไก่ขันมา
ดอกไม้ริมทางชุ่มน้ำค้าง
หมูแมลงแฝงกลีบดอกไม้ชุลมุน
แ่ววเสียงน้ำตกซัดสาดแก่งหิน
ไม่ต้องบอกชื่อว่าเป็นทะเลคือสวรรค์บ้านนา
เสียงแห่งห้วงอาระฆังจากวัด
ฟังพระรัตนตรัย

แสงทองโลมลูบพื้นหล้า
เหมือนดังจะปลูกบ้านนาให้ตื่นขึ้นมารับอรุณ
หอมลอยมารุ่น ๆ
ฝันว่าวุ่นด้วยวัวควายเขาไล่ต้อนมา
น้ำใสไหลรินผ่านแอ่งแก่งหินเสียงดังซ่านซ่า
ในน้ำมีปลา ในนามีข้าวทั่วไป
น้อมหัตถ์พนมมอบนบไหว้
ขอแม่โพสพทราวมวยอย่าร้างแรมไกลสวรรค์
บ้านนา”

(สวรรค์บ้านนา, ไพบูลย์ บุตรขัน)

บทเพลงที่ยกมานี้ คือตัวอย่างที่แสดงถึงวิญญาณของกวีจากชนบท ผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติอันวิจิตรของชนบทไว้อย่างหลากหลาย นับตั้งแต่การกล่าวถึงรุ่งอรุณเบิกฟ้าของบ้านนา แสงทองที่ฉาบฉวยอยู่ทั่วท้องฟ้า ริมทางเดินสะพรั่งด้วยดอกไม้ที่ชุ่มน้ำค้าง น้ำตกไหลรินผ่านแก่งหิน ภาพของความอุดมสมบูรณ์ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว วัวควาย ฯลฯ รายละเอียดที่ยกมานี้ล้วนเป็นองค์ประกอบของธรรมชาติในชนบทไทยที่บรรเจิดงดงาม

คำร้องของบทเพลงนี้มีได้กระทบเพียงจักขุประสานเท่านั้น ยังกระทบโสตประสาทด้วย ครูไพบุลย์ บุตรขัน ได้สอดใส่เสียงดนตรีจากธรรมชาติไว้ในคำร้องด้วย เช่น เสียงหมุ่นกการ้อง เสียงไก่ขัน เสียงน้ำตกซัดสาดแก่งหิน เสียงเห่งห่างของระฆังจากวัดอันเป็นศูนย์กลางของวิถีชีวิตแบบชนบท

เมื่อภาพและเสียงในบทเพลงนี้ประกอบเข้าด้วยกันเป็นท่วงทำนองและตกแต่งด้วยสัมผัส บทเพลงนี้ก็คือบทกวีที่ไพเราะชิ้นหนึ่งของชนบทนั่นเอง

การที่มีผู้กล่าวขานกันมากกว่าเมืองไทยในยุคหลัง ๆ นี้ขาดแคลนกวีนั้น อาจเป็นเพราะผู้กล่าวเช่นนั้นได้จำกัดคำว่า “กวี” ให้อยู่ในวงแคบเกินไป ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ กล่าวว่า

“เพลงลูกทุ่งมีบทกวีชั้นเยี่ยมอยู่มาก ยังไม่ได้นำมาวิพากษ์วิจารณ์กันเพียงพอ หลังรบ บรรทุก บางทีก็มีคำแสดงอารมณ์กวี นี่เป็นลักษณะพิเศษอันหนึ่งของไทย คือ ชอบความคล้องจอง มีอารมณ์กวี อารมณ์ศิลปินกันเป็นจำนวนมาก” (1)

ทัศนคติของศาสตราจารย์ หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ นี้ นับเป็นการเบิกทางให้แก่การศึกษา ค้นคว้า และการวิเคราะห์เพลงลูกทุ่งอย่างกว้างขวาง เป็นการเบิกฟ้าวรรณกรรมมวลชน ดังเช่น เพลงลูกทุ่ง สิ่งที่ปรากฏอยู่ในเพลงลูกทุ่งนั้นน่าจะมีสาระและคุณค่าในการศึกษาแง่มุมต่าง ๆ ของชาวชนบทไทย ในช่วงตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งเพลงลูกทุ่งถือกำเนิดขึ้นมา จนถึงปัจจุบันและสืบต่อไปในอนาคต

รสนิยมในการฟังเพลงของคนกรุงกับของคนชนบทนั้นแตกต่างกัน ในเมืองกรุงผู้คนฟังเพลงกันหลายประเภท เช่น เพลงลูกกรุง เพลงของคณะประสานเสียง เพลงประเภทสตริงซึ่งปรากฏเนื้อร้องเป็นภาษาไทย ภาษาฝรั่ง รวมไปถึงเพลงจีน เพลงญี่ปุ่น ฯลฯ ในชนบทไทยซึ่งกว้างใหญ่ไพศาลนั้นนับว่าอิทธิพลของดนตรีตะวันตกที่ครอบงำอยู่มีปรากฏให้เห็นน้อยมาก ชาวบ้านจะนิยมฟังและร้องเพลงลูกทุ่งกันแทบทั้งนั้น สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากเพลงลูกทุ่งนั้นคือบทเพลงที่ชาวชนบทเข้าใจซาบซึ้งได้ดีที่สุด เพราะสะท้อนให้เห็นสิ่งที่เป็นตัวของตัวเอง สิ่งที่อยู่แวดล้อมรอบกายเขา ตลอดจนปรัชญาชีวิต ความรู้สึกนึกคิดแบบเดียวกับพวกเขา ลักษณะจังหวะจะโคน ท่วงทำนองดนตรี และลีลาการขับร้อง เป็นแบบฉบับที่ต้องกับรสนิยมอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของชาวชนบทไทยเป็นอย่างดี

ผู้ประพันธ์เพลงลูกทุ่งมีคุณลักษณะพิเศษอยู่ประการหนึ่ง คือ ส่วนใหญ่มักจะเติบโตมากับท้องนา วัควาย และความยากจน สิ่งที่คุณประพันธ์เพลงเหล่านี้นำมาจินตนาการไว้เป็นบทเพลง เป็นสิ่งที่แสดงถึงรากแก่น วิญญาณของสังคมที่เขาเติบโตมา ถ้าจะนับท่านเหล่านี้เป็นกวี ก็คือกวีในกระแสัจฉนิยม เป็นสายธารแห่งกวีเพื่อชีวิต และเพื่อมวลชน ภายใต้ความเป็นชาวบ้านสามัญซึ่งบางท่านอาจกล่าวว่าเป็นบ้านนอกของเพลงลูกทุ่ง เราอาจค้นพบสัจจะแห่งวิถีชีวิตชาวนาไทยชาวชนบทไทย อย่างไม่มีวันจบสิ้น

เราคงทราบกันดีอยู่แล้วว่า ประชากรส่วนใหญ่ในชนบทไทยนั้นประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม เรื่องราวที่เป็นหัวใจของเพลงลูกทุ่งทุกยุคทุกสมัยก็คือเรื่องราวที่สะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิตของชาวนา ในยุคเริ่มต้นของเพลงลูกทุ่ง เราทราบซึ่งกับเพลงของคำรณ สัมบุณยานนท์ ซึ่งขับร้องโดย ชาญ เย็นแชน ว่า

“อย่าดูหมิ่นชาวนาเหมือนดังตาสี เอาผืนนาเป็นที่พำนักพักพิงร่างกาย
ชีวิตเอ๋ยไม่เคยสบาย ฝ่าเปลวแดดแผดร้อนแทบตาย....”

ใครบ้างที่ฟังคำร้องเพลงนี้แล้วจะไม่สำนึกถึงเสียงอุทธรณ์ของชาวนาที่มีชีวิตคู่อยู่กับผืนนา เปลวแดด และความเขลาที่คนประณามว่าเป็น “ตาสี”

<p>คนรวย รถยนต์ ฯลฯ</p>	<p>ต่างทรัพย์สินสมบัติ</p>	<p>คนจน เกวียนเทียมความ ฯลฯ</p>
----------------------------------	----------------------------	--

การแสดงถึงความแตกต่างทรัพย์สินสมบัติระหว่างคนรวยและคนจนนั้นปรากฏอยู่ในเพลงอีกหลายเพลงขึ้นอยู่กับยุคสมัย และความเจริญด้านเทคโนโลยีที่แพร่หลายสู่ชนบท ดังเช่น ในเพลง “คุณนายลูกสาวกำนัน” ขับร้องโดย ยอดรัก สลักใจ

“พี่คนจน ไร้เงินตรา
เกียรติและศักดิ์ศรี
ผู้กองซีแก๊งค์ใหญ่

ต้องเข้านาน้องทำเลี้ยงกาย
ที่ต่างชั้นกันนำหน้าวัย
พี่ชายขี่รถจักรยาน”

ความจนของหมู่บ้านนาเกี่ยวข้อโยงใย ไปถึงฐานะทางเศรษฐกิจของชาวนาเพลงลูกทุ่งสะท้อนให้เห็นประเด็นนี้อย่างหลากหลาย ถ้าปีไหนนาให้ข้าวออกงามหมู่บ้านก็จะมีเงินหอมมาเป็นสินสอด และซื้อทองมาหมั้นสาวคนรัก

“พันหน้าหนาว
ที่จะรีบร้อนซื้อทองให้ใส่

ขายข้าวเสียก่อน
จะห่อเงินพัน ไปหมั้นทราวมวย”

(ผ้าห่มหัวใจ ขับร้องโดย ยอดรัก สลักใจ)

ถ้านาล่ม นาแล้ง หมู่บ้านก็แห้งหัวใจ หัวอกก็กลัดหนอง

“เคียวเอ๋ยเคียว
เห็นตาของน้องที่ไร

มันเกี่ยวที่ตรงหัวใจ

มันเสียวหัวใจตั้งโดนเคียว

“ค่าใช้จ่ายที่ชาวไทยในชนบททุ่มเทในการทำบุญกุศลนั้นคิดเป็นเปอร์เซ็นต์สูง เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายประเภทอื่น...”

นาฟี่มันมีแต่นา
เพราะนาของพี่ท่วมน้ำ

ข้าวปลาไม่มีจะเกี่ยว
หัวใจของพี่ซำจริงเขียว”

(เคี้ยวเกี่ยวใจ ขับร้องโดย ยอดรัก สลักใจ)

บทเพลงลูกกรุงส่วนใหญ่มักกล่าวถึงความรักในแง่เคลิ้มฝัน ส่วนเพลงลูกทุ่งนั้นได้สอดแทรกปัญหาของชาวนาไว้ในบทพรรณนาความรักด้วยดังตัวอย่างที่ยกมาข้างบนนี้

เมื่อพิจารณาเนื้อเพลงประเภทต่าง ๆ เพลงลูกทุ่งแสดงความเป็นนักเศรษฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์อยู่มาก เพราะได้กล่าวถึงปัญหาหลักของประเทศ อันได้แก่ ปัญหาหนี้สิน ความยากจนของชาวนาผู้เป็นกระดูกสันหลังของประเทศ ปัญหาการเสียดุลการค้าที่นาเพราะหนี้สินของชาวนา ปัญหาการไม่มีนาทำต้องเช่านานายทุนทำกิน ตลอดจนปัญหาราคาข้าวตกต่ำ ซึ่งรัฐบาลก็ยุคก็สมัยก็ยังแก้ไม่หมดสิ้น

“เขียว ใบข้าวพริ้วพราวทั่วถิ่น
อนิจจังกระดูกสันหลังไทย
ฝันนานี่ก่อนเป็นนาของเรา
ดอกเบ็ญเงินเจ้าของมายึดเอา
จนปัญญาจะซื้อนาคืน

ดังพระมพระอินทร์ปลูวดเอาไว้
นานเท่าไรจะพันเป็นหนี้กันแล้ว
ทำไปทำมากลับเป็นของเขา
นาของเราแต่ต้องเช่าเขาทำ
นอนสะอื้นราคาข้าวมันต่ำ

ไล่จะเป็นหนอง ขอ ร้องหลวงท่านสักครั้ง หน้าดำขอเกี่ยวละสามพันห้า”

(เสียงนาเสียนาง, ทินกร ทิพยมาศ)

ในบางครั้งผู้ประพันธ์เพลงได้นำปัญหาที่กล่าวข้างต้นมาบรรยายผสมผสานกับฤดู

กาลตามธรรมชาติ กงจักรชีวิตของชาวนาที่ต้องใช้แรงงานหนักแต่ก็หลีกเลี่ยงความยากจนไม่พ้น จนในที่สุดถึงกับตั้งคำถามกับตนเองเป็น ไทหรือเป็น “ทาส”

“ฝนเริ่มตกลงมาชุ่มฉ่ำ	ต่างไถดำหว่านกล้าหากันใหญ่
หลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดินแทบสิ้นใจ	ข้าเป็นไทหรือเป็นทาสสุดตรอมตรม
ข้าวไม่แพงหมดแรงแล้วชาวนา	ไอ้...ข้าวไม่แพงหมดแรงแล้วชาวนา”

(หลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดิน, วิเชียร คำเจริญ)

กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้จัดโครงการพัฒนาข้าวน้ำฝน ไว้ในแผนพัฒนาระยะที่ห้า เพราะพื้นที่ทำนากว่าเก้าสิบลเปอร์เซ็นต์ของประเทศไทยเป็นพื้นที่ การทำนาข้าวน้ำฝน เนื่องจากระบบชลประทานยังไม่ขยายการดำเนินงานเพื่อเอื้อต่อการเกษตร มากเพียงพอ ปัญหาฝนแล้งจึงเป็นตัวการสำคัญที่นำชาวนาไปสู่สภาวะการมีหนี้สิน และสภาพ อดอยาก เพราะชาวนาต้องตกอยู่ในเงื้อมมือของนายทุนเงินกู้ ประเพณีโคเสี่ยงทายนั้นยังคงนับ เป็นประเพณีที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับชาวนาดังเช่นเพลงที่ว่า

“ปีนี้พระโคกินข้าวเสี่ยงทาย	โทรหลวงก็เลยทำนาย
ฝนฟ้าดีทั้งปีชุ่มฉ่ำ	ไอ้ไอ้อกข้าชาวนาที่เคยชอกช้ำ
ปีนี้ข้าจะได้ทำ	เมื่อน้ำเต็มทั่วท้องนา
ปีนี้ฝนดีจะมีข้าวกิน	เหลือไปพอใช้หนี้สิน
ยืมเขากินตั้งสามปีกว่า	ไถ่เอ๋ยยามอดเกือบหมดทั้งไร่ทั้งนา
นายทุนเขาคอยมองท่า	พรากมากคงต้องอดตาย”

(พระโคเสี่ยงทาย, ขับร้องโดย เสรี รุ่งสว่าง)

ภายใต้ฐานะทางเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ และภายใต้ฐานะทางสังคมอันต่ำต้อย เพลงลูกทุ่งได้ สะท้อนให้เห็น “เอกลักษณ์ของคนไทย” อย่างหนึ่ง คือ ความเชื่อในเรื่องบุญกรรม เรื่องชาติ ก่อนชาติหน้า ความเชื่อในเรื่องเหล่านี้แม้จะไม่เป็นวิทยาศาสตร์แต่นับเป็นข้อปลอบใจคนจน ยามสิ้นหวัง ได้เป็นอย่างดี

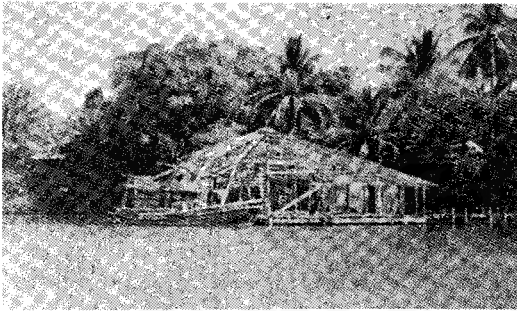
“พี่จนไปหน่อยน้องคอยไม่ไหว
เพราะบุญเราทำร่วมกันแค่นี้
ขอให้โชคดี

ปล่อยไปตามกรรม
ลาก่อนแม่สาวน้อยน้ตาสีโตก
แล้วนี่ถึงพี่เพียงวันละหน่อย”
(คิดถึงพี่หน่อย, ฉลอง ภู่ว่าง)

การสะท้อนให้เห็นความเชื่อโดยทั่ว ๆ ไปของสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่พบบ่อยมากในเพลงลูกทุ่ง ความเชื่อในเรื่องบุญกรรมได้บรรเทาความรุนแรงของปัญหา ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยซึ่งถึบตัวห่างออกจากกันมากขึ้นทุกทีนั้น ชลอการไปสู่จุดแตกหัก ทั้งนี้ เพราะคนจนไม่ได้โยงปัญหาของเขาไปยังระบบการปกครองและสังคม แต่กลับพลิกสาเหตุของปัญหามาสูตนเองว่าเพราะทำบุญมาน้อย หรือเพราะบาปกรรมที่ก่อไว้ในกาลก่อน ดังเช่นเพลงต่อไปนี้

“กระท่อมขอมช่อห้องหอเศร้า ๆ
หนักใดหนอจะเท่าหนักหนี้ชานา
ชานาเช่นฉันทันวันตาแห่ง
ไถนาหื้อต้องซื้อข้าวกิน

คนจนเจ้าเก่ากอดเข้าเหวว่า
ข้าวปลุกลูกปลาหาไว้ไม่พอจะกิน
บาปซ้ำกรรมแก้งเสียอาจิด
เหงื่อ ไคล ไหลรินยังยากจน”
(คนคนเจ้าเก่า, ชลธี ธารทอง)

ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมนี้ฝังรกรากหยั่งลึกในคนไทย ไม่ว่าในเมืองหลวงหรือชนบท ความเชื่อเช่นนี้ทำให้คนไทยมุ่งทำบุญสุนทานด้วยหวังจะสะสมผลบุญในชาตินี้เพื่อจะได้สบายในชาติหน้า สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าววิจารณ์พฤติกรรมในแง่ดีของคนไทยไว้ว่าเป็นอุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งต่อการพัฒนาคุณภาพของประชากรไทย เขาเขียนว่า

“ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ที่ว่าตายแล้วเกิดใหม่ หรือทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ทำให้คนไทยคลั่งไคล้ แต่การทำบุญสุนทานโดยหวังที่จะไปสะดวกสบาย เอาชาติหน้าโดยไม่คำนึงถึงชาตินี้ ขณะนี้ว่าจะมีความยากลำบากเพียงใด รวมทั้งไม่มีการออมทรัพย์ หรือการลงทุนทางอุตสาหกรรม หรือพาณิชย์กรรมด้วย” (2)

ค่าใช้จ่ายที่ชาวไทยในชนบททุ่มเทในการทำบุญกุศลนั้นคิดเป็นเปอร์เซ็นต์สูงเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายประเภทอื่น ๆ แม้จะเป็นผู้ที่มีฐานะยากจนก็ยังคง “ทุ่มเทเงินทำบุญกุศลโดยไม่กลัวความยากจน” (3) ด้วยความเชื่อที่ฝังแน่นว่าการทำบุญกุศลนั้นเป็นกรรมดีที่สร้างสะสมไว้ และจะส่งผลถึงอนาคตทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ตัวอย่าง ครอบครัวชนบทในตำบลสันปอง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จ่ายเงินเพื่อการทำบุญร้อยละ 55 ของรายได้ประจำปีของครอบครัว (4)

ความเชื่อในเรื่องบุญทำกรรมแต่งที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งไทยนั้น ไม่ได้มีเฉพาะประเด็นความรวยความจน ในบทเพลงชมความงามสาวก็ได้สอดแทรกความเชื่อเรื่องนี้ลง ไปเช่นกัน เพราะทำบุญมาดี จนมีสำนวนติดปากคนไทยทั่วไปที่ถามสาวงามว่า “ทำบุญมาด้วยอะไร”

ตัวอย่าง เช่นเพลงที่ฝั่งศรี วรรณช ับร้องว่า

“ชาติก่อนสร้างบุญนานา สร้างวัดวาอาราม
ผลบุญต่อตาม อย่าถามว่าใครเหมาะสม
เกิดมาสวยรวยเสน่ห์ เก๋ชวนนิยม ใครเขา
ชมว่าเป็นกุลสตรี”

(เกิดมาสวย, ประดิษฐ์ อุตตะมัง)

วิถีชีวิตชาวชนบทไทยมีความผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำของสังคม สอนศีลธรรมและจริยธรรม เนื่องจากเพลงลูกทุ่งนั้นเป็นที่นิยมกว้างขวางยิ่งในชนบท ผู้ประพันธ์เพลงจึงได้เขียนคำร้องที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธศาสนา ซึ่งแสดงออกในลักษณะเทศนาโวหารและสาธกโวหาร

เพลงลูกทุ่งในลักษณะเทศนาโวหาร เป็นเพลงที่กล่าวถึงข้อธรรมะ ดังเช่นเรื่องจริยธรรม อันได้แก่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย

“กุศลธรรมพระเจ้าไม่แน่	เป็นของเที่ยงแท้เกิดแก่เจ็บตาย
ต้องตายจริง ๆ ทั้งหญิงและชาย	เกิดแล้วต้องตายหญิงชายทุกคน
ไม่ว่าเศรษฐีผู้ดีผู้ร้าย	หนีคำว่าตายซ่อนกายไม่พ้น
แต่ว่าหญิงชายกลัวตายทุกคน	คนมีคณจนไม่พ้นความตาย”

เนื้อเพลงเช่นนี้เป็นข้อสอนให้ปลงตามหลักพุทธศาสนา สอนไม่ให้ยึดอยู่กับสิ่งใดในโลกียะ เป็นการเตือนสติคนรวย และในขณะเดียวกันก็เป็นการปลอบใจคนจนโดยยกเอาความ

ตายซึ่งเป็นสังขารที่เที่ยงแท้ของมนุษย์ไม่ว่าเศรษฐีหรือยาก ในบางครั้งก็ยกเอาธรรมะข้อนี้ มาผสมผสานกับภาพพจน์ในวรรณกรรมตะวันตกคือ การเปรียบ “โลกนี้เหมือนโรงละคร”

“โลกเราเหมือนโรงละคร

บ้างก็รำฟ้อน

บ้างก็นอนหมองหม่น

บ้างก็ยากแค้นแสนทุกข์กังวล

บ้างเศรษฐีมีล้าน

แต่ก็ไม่พ้นความตาย”

(ละครของโลก, ไพบูลย์ บุตรชั้น)

เพลงลูกทุ่งในลักษณะสาธกโวหาร ได้แก่การสอนหรือการสอดแทรกข้อคิดเกี่ยวกับ ธรรมะไว้ในเรื่องราวนิทานที่ยกขึ้นมาเล่าเพื่อเป็นอุทาหรณ์แก่ผู้ฟัง เช่น เพลงแหล่ทั้งหลาย ของบุญสม อยุธยา เพลงพวกนี้มักจะขึ้นต้นเพลงด้วยประโยคเหล่านี้เป็นการเกริ่นแหล่ นิทาน

“จะขอสาธกยกนิทาน เพื่อให้ท่าน ได้อุทิศ ว่าครั้งหนึ่ง...”

หรือ

“ท่านผู้ฟังจงนั่งนาน ๆ ฟังเสียงกล่าวสารนิทานคาถา ในพระปรมัตถ์ตรัสสอนว่า...”

ฯลฯ

เพลงแหล่นิทานที่รู้จักกันแพร่หลาย ได้แก่ ดาวลูกไก่ พระกับพราน เศรษฐีอนาถ ลูกโจรกลับใจ ใจพ่อใจแม่ ซึ่งประพันธ์คำร้องโดย บุญสม อยุธยา

ลักษณะประเพณีนิยมในเพลงลูกทุ่งได้แก่ กลุ่มเพลงที่กล่าวถึงเทศกาลประจำปี ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น เทศกาลสงกรานต์ ประเพณีเข้าพรรษาออกพรรษา การอุปสมบท การแต่งงาน การหมั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวไทยในชนบทยังคงยึดมั่นและถือปฏิบัติกันอย่างแน่นหนาประเพณีเหล่านี้ยังได้รับการกล่าวถึงแยกย่อยลงไปเป็นประเพณีตามท้องถิ่น ตามภาคต่าง ๆ อีกด้วย เช่น ประเพณีงานบั้งไฟในภาคอีสาน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้นับเป็นวัฏจักรของวิถีชีวิตชาวไทยในชนบทในแต่ละรอบปี นับตั้งแต่การเริ่มขึ้นปีใหม่ไทยคือ

ประเพณีสงกรานต์ :

“คนสวย ป. 4

“เมื่อถึงเดือนเมษา

คอยคอยรักคอยคนรักจากกัน

เทพีสงกรานต์เดือนห้า”

หนุ่มบ้านนาฝั่งฝัน

สิ้นสงกรานต์น้องก็พลันลืมพี่...”

(หนุ่มนารอนาง, สนิท มโนรัตน์)

ประเพณีเข้าพรรษา :

“เดือนเจ็ดเจ้าไม่มา

สาริกร้องครวญมาเบาเบา

จะเข้าพรรษายังพาใจเศร้า

ที่ต้นสะเดาพี่เฝ้าฝันมอง”

(หนุ่มนารอนาง, สนิท มโนรัตน์)

“บวชเรียนสิกแล้วจะมาวิวาห์กับ
น้องคนดี ไม่ถึงปี ไปรดคอย
หน่อย...”

ประเพณีออกพรรษา :

“วันนี้เป็นวันออกพรรษ
ที่น้องอุตส่าห์มาโค้ง

ขอเชิญแก้วตามร้าง
ทำไมโคมยงนั่งเฉย”

(ร้างออกพรรษา, ชัยพร เมืองสุพรรณ)

ประเพณีการบวช :

“ดูทุกคนเขาบวชลูกหลาน
ขึ้นบานเขามีขบวนแสนโก้
เราหรือมองแทบร้องไห้
หลับตานั่งท่องนโม เสียงชัยโยโห่ร้องก้องมา
ดูทุกคนเขาปลื้มยินดี
เขามีทั้งพ่อและแม่แตรวงนำหน้า
ชวนหญิงชายมากมายเกลื่อนตา
แล้วมามองตัวข้าเห็นมีหลวงตาองค์เดียว”

(นาคอนาถา, ธงชัย เล็กกำพล)

“บวชเรียนสิกแล้วจะมาวิวาห์กับน้องคนดี
ไม่ถึงปี ไปรดคอยหน่อย...”

(จুবก่อนบวช, คัมภีร์ แสงทอง)

ประเพณีการหมั้นและการแต่งงาน :

“ขันหมากมาแล้วแก้วตาพี่
ทั้งหลวงพ่อบุญคุณท่านก็แลเลี้ยง

ฤกษ์งามยามดีที่เหมาะสม
ว่าเป็นฤกษ์นักเลงเก่งฤทธา”

(ขันหมากนักเลง, ฉลอง ภู่ว่าง)

“หมั้นน้องเดือนสาม
พอเดือนหกฝนก็ตกลงมา
ก็มีลูกพอดี สามปีเอาสองคน”

ได้ฤกษ์ยามก็แต่งงานเดือนห้า
เสร็จหน้านาเข้ามาเดือนยี่

(สามปีสองคน)

ประเพณีบ้องไฟ :

“ย่างมาถึงงานบ้องไฟ
เหม่อมองหา

ไม่มีเจ้ามา
น้ำตารินร่วงไหล”

(สาวอุดรใจดำ, สุชาติ เทียนทอง)

เพลงลูกทุ่งที่กล่าวถึงประเพณีต่าง ๆ ที่ยึดถือกันในชนบทเหล่านี้มีคุณค่าในทางที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและค่านิยมที่เข้ามาเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตของชาวชนบทไทยอย่างกว้างขวาง ดังเช่น ความเชื่อในฤกษ์ยาม ค่านิยมในการจัดงานอุปสมบท หรือประเพณี “บวชก่อนเบียด” เป็นต้น

เพลงลูกทุ่งมักมีลีลาเรียบง่าย ใช้คำพื้น ๆ แต่ก็เก็บภาพชีวิตแวดล้อมของชาวนาไว้ได้อย่างครบครัน ดังเช่นบทเพลงข้างล่างนี้ได้กล่าวถึงสภาพที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ บุคลิกภาพและฐานะของชาวนาไว้อย่างครบถ้วน

“มือเจ็บเพราะขุดจอบ
จับจอบจนมือเจ็บ

อยู่กระต๊อบหลังตำ ๆ
เข้าแนบเข้าเนิบหวานเล็บจันท่า”

(ข้าวเหนียวส้มตำ, ชลธิ์ ธารทอง)

“กระท่อมขอมซ้อห้องหอเศร้า ๆ
 คนจนเจ้าเก่ากอดเข้าแห้วว่า
 หนักไตหนอจะเท่าหนักนี้ชานา
 ข้าวปลุกลูกปลาหาไว้ไม่พอจะกิน
 ชานาเช่นฉันทันวันตาแห้ง
 บาบซ้ำกรรมแก่งเสียอาจณ
 ไถนาท้อต้องซื้อข้าวกิน
 เหงื่อโคล ไหลรินยังยากจน”

(คนจนเจ้าเก่า, ชลธี ธารทอง)

ชีวิตของชานาคู่อยู่กับทุ่งนา ห้วยหนองลำคลอง คันไถ และคมเคียว ทุ่งนาเปรียบเหมือนทุ่งรวงทองในฤดูเก็บเกี่ยว ภาพชานาถือเคียวเกี่ยวข้าวในยามนี้ก็คือภาพที่สะท้อนให้เห็นความสุข “เพลินตา เพลินใจ” ของชานา

“ชื่อชมท้องนาเพลินตาเพลินใจ ชมห้วย ชมหนอง
 ชมทุ่งรวงทอง เรื่องรองสดใส รวงข้าวสดใส
 ดูเหลืองอำไพ ในท้องทุ่งนา ดูโน่นใครถือเคียว-
 เกี่ยวรวง นึกอยากจะควงเกี่ยวรวงข้างในหน้านา”

(รักสาวชานา, สัมฤทธิ์ รุ่งโรจน์)

เพลงลูกทุ่ง คือบทกวีแห่งชีวิตที่เสนอกภาพความรัก ความผูกพันอันลึกซึ้งระหว่าง “คน” กับ “ควาย” ดังเช่น

“เรามันคนชานาอยู่กับควาย... ก็ชานาหน้าดำกำด้ามเคียว...
 สู้ทนอาภัพจับคันไถ ผิวกายดำคล้ำตามประสา ตากฝนตากลม
 ตรมอร่า มีอายทุยเล็มหญ้าอยู่ริมทาง...”

ซีหลังควายครวญเพลงแทนแก้งาม ใครจะเกลียดเหยียดหยาม
เราก็คง ใครว่ากินข้าวเหนียวเสี้ยวหนักหนา
ใครจะว่าจะดำเราไม่สน...”

(เราคนจน, สดใส ร่มโพธิ์ทอง)

เพลงลูกทุ่งยังมีแง่มุมอื่น ๆ ให้ศึกษาและวิเคราะห์อีกมาก เนื้อหาของเพลงลูกทุ่ง
ล้วนแล้วแต่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้านธรรมดาพื้น ๆ ทั้งสิ้น เช่น ไอ้หนุ่มรถโต ไอ้หนุ่มตั้งเก
หนุ่มนาข้าวสาวนาเกลือ ชีวิตของผู้ด้อยโอกาสในสังคม เช่น สาวเหนือที่ถูกล่อลวงมาขายตัว
ชีวิตพาร์ตเนอร์ สาวใช้ สาวโรงงานทอผ้า ชีวิตพลทหาร ต.ช.ด. ฯลฯ จึงกล่าวได้ว่าเพลงลูกทุ่งมี
เนื้อหาหลากหลาย และในขณะเดียวกันก็เสนอแง่มุมของชีวิตอันลึกซึ้งกินใจ เพลงลูกทุ่งจึงเป็น
บทกวีที่กว้างและลุ่มลึก ภายใต้อารมณ์ของสามัญชน กวีลูกทุ่งนั้น ได้รจนาบทเพลงแห่งสังคมธรรม
โดยการใช้นำอุปมาอุปไมยที่เรียบง่าย ใช้ภาพพจน์แบบสามัญอันเป็นแรงบันดาลใจจากธรรม-
ชาติ บ้านนา ดังเช่น เพลิน พรหมแดน ซึ่งเขียนบทเพลงว่า

“ทุ่งท้องนา อันปากกาที่คือคันไถ
อีกท้องนาและป่าไพร ก็เหมือนสมุดที่เขียนอ่าน
อันวัวควายก็คือหมึกดีและแรงงาน
เกิดเป็นข้าวอยู่ในจาน นั่นคือปริญญาชาวนาไทย”

(ถิ่นลูกทุ่ง, เพลิน พรหมแดน)

นี่เอง...ที่เราค้นพบปรัชญาจากบทกวีแห่งชนบท...

เชิงอรรถ

- 1) เดลินิวส์, “ผู้หญิงของผู้หญิง” จันทร์ที่ 1 มิถุนายน 2524, หน้า 9,
- 2) สัณญา สัณญาวิวัฒน์, *การพัฒนาคุณภาพของประชากรไทย*, กรุงเทพฯ : แพร์พิทยา, 2514, น. 193.
- 3) ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ, *สังคมไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพร์พิทยา, 2522, น. 144.
- 4) อานนท์ อภาภิรม, *มนุษย์สังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2525, น. 91.